

A Líbiai-sivatag megismerése

Írta: Gábris Gyula

A görögök korában a Nílus völgyében létrejött Egyiptomot általában Ázsia részének tartották, s csupán a termékeny földektől nyugatra elterülő, Líbiaként emlegetett sivatagot tekintették a világ harmadik kontinensének. A ma használatos Afrika („fagy nélküli”) kifejezés jóval később, a rómaiak révén került be a köztudatba. Eredendően e megnevezés alatt kizárólag Észak-Afrikát értették, s csak évszázadok múltán kezdték azt a Sínai-félsziget nyugati partvidékétől kezdődő szárazföld egészére vonatkoztatni. Egyiptomban ma is Líbiai-sivatag néven ismerik a Nílustól nyugatra fekvő területeket (a nagy folyó és a Vörös-tenger között pedig az Arab-sivatag húzódik).

AZ ÓKORBAN a nagy egyiptomi oázisok

(talán Farafra kivételével) lakottak voltak, sőt a ma-inál nagyobb népességgel és nagyobb termőfölddel rendelkezettek. Arra viszont egyelőre nincsenek ókori, egyiptomi eredetű adataink, hogy az oázisok közötti, illetve az azoktól a Nílushoz tartó karavánutakon kívül nyugatra, a sivatagba is vezettek volna utak, jóllehet napjainkra szaporodnak azok az adatok, amelyek valamiféle kapcsolatot feltételeznek e két világ között.

A szudáni Darfurból kiinduló kereskedelmi út, melyet a középkor egyik legjelentősebbjeként tartanak ma számon, bizonyíthatóan keresztülhaladt a Líbia-sivatagon, s mielőtt Kharga érintésével a közép-egyiptomi Assziutba (Asszuán) ért számos kicsiny, akkoriban lakott oázist fűzött össze. Ezen útvonal volt a híres Darb el Arbain, vagyis a Negyven Napos Út. Rengeteg áru és évente kb. 80000 rabszolga indult északra a karavánokkal, hogy a rövidebb pihenőket és az egyes oázisokban töltött időt nem számítva 40 napos gyaloglás után – általában mintegy 20000-en – megérkezzenek az asszuáni emberpiacokra. Az igen magas halálozási arány miatt nemcsak tevék maradványai, hanem emberi csontvázak is jelölték az útvonalat.

A modern felfedezések megindulása

A 19. század végére a poláris vidékeken kívül a Líbiai-sivatag maradt a legnagyobb feltáratlan „fehér folt” a Föld térképén. Felfedezését a természeti nehézségek – mint a vízhiány, hőség és homokviharok – mellett a közlekedés nehézségei is hátráltatták: a szívós teve is csak 300 km-t tudott megtenni két víznyerő hely között – így az ismeretlenbe indulók feltávon (150 km megtétele után) vissza kellett forduljanak, ha nem akarták kockáztatni az életüket. 1873 őszén a német felfedező, Gerhard Rohlfs a Nagy Homoktengeren (Great Sand Sea) keresztül indult útnak Dakhlából Kufra felé, ám vízkészletének erős fogyása miatt végül északra, a Siwa oázis felé kellett forduljon. Az útirány-változtatás helyén kőhalmot emeltetett, s a teljesen váratlanul érkező gyenge eső miatt a helyet Regenfeldnek nevezte el. Ez a pont aztán évtizedeken keresztül mitikus helynek számított a sivatagkutatók köreiben. Később sikerült Rohlfsnak első európaiként a Földközi-tenger felől elérnie Kufrát, ahol azonban ellenségesen fogadták, így már annak is örült, hogy épségben hazatérhetett.

Az angol Harding-King Dakhlából sugárirányban vezetett számos expedíciója ellenére az első világháborúig a Líbiai-sivatag szinte teljesen is-

Zarzur madár (fotó: Antall Péter)

meretlen maradt. A brit felfedező volt az első, aki feljegyezte a Zarzura oázis legendáját, a történetet, amely a húszas-harmincas évek feltáró utazásait nagyban inspirálta.

Az egyiptomi beduin családból származó, ám Oxfordban nevelkedett Ahmed Hassanein Bey 1923 őszén jutott el a sivatag belső területeire, ahol az „elveszett oázisoknak” nevezett helyeket keresve Kufrától délre felfedezte a viszonylag dús növényzetű völgyekkel és bővizű forrásokkal rendelkező Arkenu és Uveinat hegységeket. Hassanein volt az első, aki a sivatagi barlangokban talált „nagyon réginnek tűnő” sziklavészetekről hírt adott. Déli irányban tovább haladva Hassanein érintette az Ennedifennsíkot, s a Kufrától 1500 km-rel délre fekvő szudáni El Fasherig jutott.

A későbbi felfedezéseket nagyban elősegítette az autó, amivel sokkal nagyobb távolságokat lehetett

jelentősen gyorsabban bejárni, mint korábban a tevékkel. Az első autós felfedezés 1917-re datálható, amikor a Dakhlából induló John Ball elért egy magányos hegyet, amit a következő évben odaérkező Kemal el-Din Abu Ballasznak nevezett el. Az egyiptomi királyi család tagja, az életét a sivatag kutatására áldozó el-Din herceg más tetteiről is nevezetes maradt az utókor számára, hiszen például személyes vezetésével sikerült először – elől kerek, hátul hernyótalpas, speciálisan a sivatagra tervezett – gépkocsikkal Dakhlából Uveinatig jutni, továbbá ő írta az első tudományos közleményeket az utóbbi helyszínen talált sziklafestményekről. Mindemellett expedíciói során felfedezte a – későbbi kutatások szerint csaknem 8000 km²-nyi kiterjedésű – Gilf Kebir fennsík keleti végződését. A herceg által adott arab név jelentése „nagy fal”, és valóban jól tükrözi azt a helyzetet, hogy a plató meredek lejtővel – szin-

te falszerűen – emelkedik mintegy 300 m-rel a környezete fölé. Visszatértében megtalálta Rohlfsnak Regenfelden, egy kőhalomban elrejtett iratát.

A húszas évek végén és a harmincas évek elején már sok kutató járta be és térképezte föl a sivatagot: közülük a legtöbb eredmény Raph Bagnold, Douglas Newbold és Kennedy Shaw angol katonatisztek, Patrick A. Clayton a Desert Survey térképésze és Almásy László nevéhez fűződik. Bagnold és Almásy voltak az elsők, akik szériakocsikkal behatoltak a sivatag belsejébe: Almásy 1926-ban Kairóból eljutott Kartúmba, majd Szelimia oázistól Khargáig haladt az elfelejtett, majd általa újrafelfedezett Darb el Arbain nyomvonalán. Bagnold pedig 1930-ban sikeresen meghódította a Nagy Homoktenger bukáit.

Almásy László sivatagi utazásai közül – eredményességét tekintve – kétségkívül az 1932-es és

Abu Ballas korsói 1993-ban (fotó: Antall Péter)

az 1933-as vállalkozásai emelkednek ki, amikor a „Zarzura oázis”-nak tartott három nagy völgyet kereste a Gifl Kebirben. Az Egyiptomban megjelent francia nyelvű könyvében Almásy részletesen kifejtette azon nézetét, miszerint már az ókori görög világ is megpróbált kapcsolatot teremteni a Líbiai-sivatagban és azon túl – nyugatra – élőkkel. Ő nem hitt az akkoron elfogadott nézeteknek a sivatag változatlanságáról (mint pl. a harmincas évek legnagyobb hazai szaktekintélye, Cholnoky Jenő), hanem úgy vélte, fokozatosan romlottak az életkörülmények az utolsó évezredek klímarozsabbodása miatt. Kedvenc beszéd- és kutatási – témája volt az ún. Zarzura oázis léte és megtalálása.

Ennek alapja egy, az egyiptomi oázisok lakosai között élő – Harding-King által már leírt – hagyomány volt, mely szerint Dakhlát, Kharghát és más oázisokat rendszeresen „látogatták” a – szerintük – Kufrából induló sivatagi rablók. Az oázisokban váratlanul megjelenő tevés csapatok legyilkolták az ellenállókat, kirabolták a lakosokat, majd amilyen gyorsan érkeztek, ugyanolyan gyorsan eltűntek a zsákmánnyal. Soha nem sikerült az üldözőknek utolérni, vagy elfogni őket, mivel víztartalékaik fogyása miatt kénytelenek voltak visszatérni lakóhelyükre. Feltételezték, hogy a hosszú sivatagi úton valahol vizet találhattak a rablók, sőt a tevekaravánok sajátosságait ismerve úgy gondolták, hogy legalább két ilyen ismeretlen forrásuk is volt. A későbbi kutatások szerint az egyik ilyen állomás az 1917-ben

John Ball által felfedezett, tömérdek agyagkorsót rejtő magányos hegy, az Abu Ballasz lehetett, melynek jelentése: „a korsók atyja”. Az ott talált több mint 300 nagyméretű cserépedény többsége törött állapotban került elő. A sivatagi rablók feltehetőleg ezeket a korsókat és amforákat használták víztartályként: előzőleg több karaván feltöltötte azokat, majd a támadók oda- s visszaútban innen nyerték az utánpótlást a hadjárat folytatására.

Abu Ballasz a két oázis, Kufra és Dakhla között az utóbbihoz közelebbi egyharmad úton van. Kellott tehát egy másik „vízforrásnak” is lennie Kufrához közelebb az út első egyharmadán, vagyis Abu Ballasz és Kufra között félúton – gondolta Almásy. Ez pedig szerinte csakis a mondabeli Zarzura oázis (oáziscsoport) lehetett, az ismeretlen, vagy inkább elveszett romváros, ahol a legendák alapján mérhetetlen kincseket rejtettek el. Az elbeszélésekben rendszerint tejjel-mézzel folyó pálmadús oázisként emlegették Zarzurát, amelynek „kapuján kőből faragott madár kulcsot tart a csőrében, hogy azzal az elfelejtett város felfedezője megnyithassa a titkok lakatját”. Az oázis neve egyébként megegyezik egy kicsiny sivatagi madárkáéval, amely mindig a sivatag felől érkezett a lakott részekre és ugyanarra távozott is. A sivataglakók meséiben ezek a madarak három, egymás melletti völgyben kialakult oáziscsoportban laktak. Almásy 1932-es és 1933-as expedícióinak fő célja e völgyek megtalálása, feltérképezése volt.

Almásy László harmincas évekbeli expedíciói so-

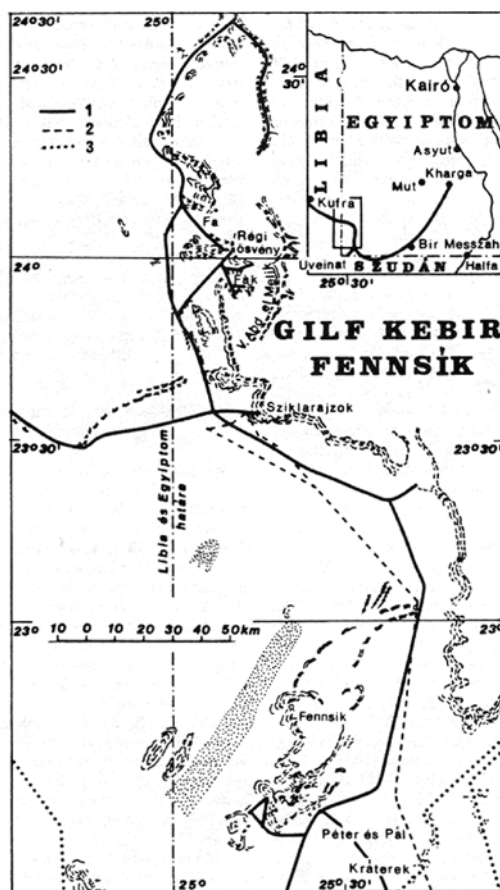
rán új módszert vezetett be a sivatag kutatásába: a repülőgépes légi felderítést állította a földi felmérés szolgálatába. Ennek lényege, hogy a több nappal előre járó szállító autók „kiépített” repülőtereket, üzemanyag-, élelmiszer- és vízdepókat hoznak létre, ahonnan felszállva a repülőgép hatótávolságának megfelelő mértékben minden irányban felderíti a terepet. A fontosabb objektumokat aztán az autókkal felkeresik, az utat felméri, a terepet térképezik.

Az Almásy–Clayton-expedíció (1932)

Almásy eredetileg 1931 szeptemberében indult volna líbiai-sivatagi felfedező útjára, amelynek során immáron gépkocsik és repülőgép együttes felhasználásával kívánt új területeket feltárni, pontosabban szólva az „elveszett” Zazura oázisok nyomára bukkanni. Augusztusban társával, Zichy Nándorral kelt útra, ám Aleppo felett repülőgépük lezuhant, s bár szerencsésen túléltek a katasztrófát, a kutatásban kulcsfontosságú gépüket elvesztették. Almásy ennek következtében örömmel vette sir Robert Clayton East Clayton felajánlását, hogy Gipsy-Moth típusú repülőgépével bekapcsolódjon a kalandos utazásba. Az expedíció tagja volt még rajtuk kívül Henry G. Penderel repülő alezredes, és Patrick A. Clayton (csak névrokona Sir Robertnek) a kairói sivatagi intézet kartográfusa, valamint három szudáni sofőr és egy szakács (1. térkép).

Április 13-án indultak Khargából a szállító gépkocsik, hogy előbb benzin- és vízraktárakat létesítsenek a tervezett útvonal mentén. Almásy és P. A. Clayton este meg sem állva, Bir Messzaha (Bir = kút) érintésével továbbhaladtak még 90 km-t nyugat-délnyugatnak a Bir Messzaha és az Uveinat-hegység között húzódó dűnelánc keleti szélén kialakítandó második depóig. Clayton még az előző évben felfedezett egy átjárót a végeláthatatlan, és áthatolhatatlan homokvonalon, s ezt a 7 km-es kanyargós szakaszt követték most is. Almásy visszaterve Bir Messzahánál várta be a repülőgépet és az expedíció többi tagját hozó három Ford típusú gépjárművet. A sir Robert vezette repülőgép csak 19-én reggel kelt útra és több leszállást követően délben érkezett a találkozóhelyre.

Április 20-án 230 km-es út után elérték a P. A. Clayton által előző évben már meglátogatott, „Péter és Pál” néven térképezett két jellegzetes alakú hegyet. Három nap alatt Almásy és Clayton alaposan felmérték a vidéket egészen a líbiai határig (a legtávolabbi hegyek nevét azonban csak később írhatták fel a térképre: Almásy a kufraiktól hallotta a „Dzsebel Bubani” elnevezést). Április 25-én East Clayton érdekes felfedezést tett repülőgépével, amikor kráter-

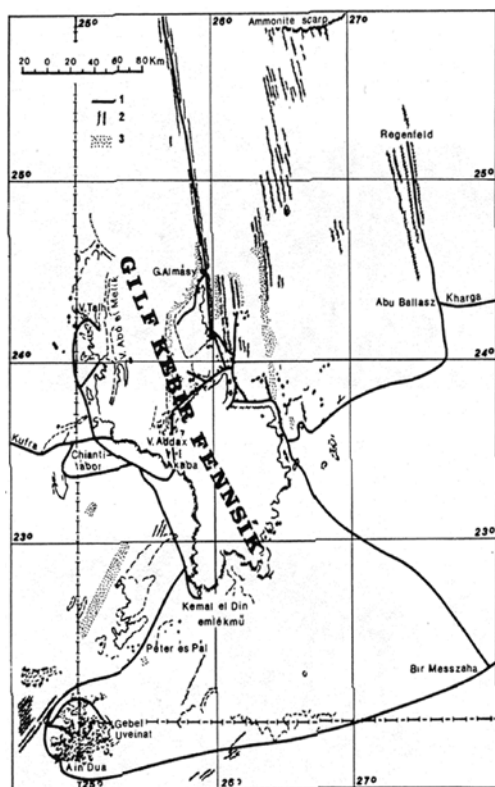

1. térkép. Az 1932-es Almásy–Clayton expedíció útvonalának legfontosabb részei

szerű hegyek csoportját jegyezte fel a tábortól mintegy 10 km-re délkelet felé. A négy szabályos és egy deformált kb. 1 km-es átmérőjű, peremén 60-70 m magas képződményt alakjuk folytán vulkánikus eredetűnek gondolták. Külső, igen meredek lejtőiket a csapadékosabb időszakból származó vízmosások felsabdalták, sőt megnyitották a krátert.

A következő nap a Gilf Kebir nyugati sziklafalát követték egyenesen észak felé. A fal hirtelen irányváltásánál Almásy és East Clayton repülőgépükről több völgyet láttak a fennsíkról a síkságra lefutni, és egy tisztán kivehető hatalmas törést, amelyről később kiderült, hogy a fennsíkot két részre, déli és északi platóra osztja. Almásy Akabának (arabul szorost jelent) nevezte el ezt az átjárót, melynek az autóval térképező Clayton nem találta meg a bejáratát. Innen nyugati irányba haladtak tovább egészen addig, amíg a Gilf pereme ismét északra fordul.

Április 27-én reggel Almásy az olaszok megszállta Kufrába indult feltölteni víz és élelmiszer-készleteiket. Teljesen ismeretlen útnak vágott neki, és délben nagy meglepetést okozott érkezése az olaszoknak, akik azt hitték az oázis kelet felől autóval megköze-

2. térkép. Az 1933-as Almásy expedíció útvonala

líthatatlan. E naptól aztán fokozottan ügyeltek erre a határra. A visszatérő Almásy egy hétre való ellátmányt hozott (és egy tucat chiantit, amiről aztán Chianti-tábornak nevezték ezt a helyet). A táborban maradt East Clayton és Penderel 28-án felderítő repülés során meglátták a keresett vádik egyikét, a zöldellő fákkal borított „Zarzura” oázist. A következő napok a vádi eredménytelen földi keresésével teltek el. Május elsején estefelé utolsó próbálkozásként újra repülőre ültek, és ekkor megpillantották a keresett vádi egy zöldellő szakaszát, kettős forráságát; fényképet készítettek róla és a helyzetét is viszonylag pontosan meg tudták határozni. Látták a tőle keletre fekvő másik völgyet is (a Vádi Hamrát). P. A. Clayton azt írja jelentésében, hogy „felhasználták az utolsó üzemanyag-tartalékaikat is, és két rövid repülés során mind a négyen megvizsgálták a levegőből a kérdéses völgyet. Feljegyzéseik gondos átvizsgálása után így vált lehetővé a vádi völgyfőjének térképre rajzolása 3-4 km-es pontossággal”. Készleteik teljesen kifogytak, ezért csak még egy napot szánhattak a völgy földi felkutatására, de végül eredménytelenül kellett visszafordulniuk. Május 5-én különösebb nehézség nélkül elérték Khargát. A 23 nap alatt – a repülőutak távolságát nem számítva – 4800 km-t tettek meg.

Az 1933-as Almásy–Penderel–Kádár-expedíció

Több kényszerű személyi változás után (East Clayton meghalt, P. A. Clayton külön expedíciót szervezett) az előző évi csapatból csak Henry G. Penderel maradt Almásy mellett. Őket egészítette ki dr. Kádár László, a budapesti egyetem geográfus tanársegédje, dr. Richard Bermann és Hans Casparius fényképész, film-operatőr, valamint két szudáni sofőr és egy szakács. Bermann-nak Hoellrigel álnéven kiadott német nyelvű könyve krónikaszerűen rögzíti az eseményeket (2. térkép).

Kairóban még az indulásuk előtt tájékoztatást kaptak a sivatagból éppen megérkezett P. A. Clayton legfrissebb felfedezéseiről. Eredeti céljuk – a Vádi Abd el Melik elérése – így már az induláskor módosult, mivel Clayton feltárta a Gilf Kebir előző évben repülőgépről együtt látott völgyét. Ezután tehát Almásyék a módosított terv szerint a Gilf Kebir keleti és északi peremét akarták bejárni és felmérni, majd áthaladva a fennsík Akabának nevezett átjáróján, a harmadik völgyet (Vádi Talh) tervezték felkeresni.

Március 14-én kelték útra Kairóból, s az első nap a Nílus völgyében autózva 350 km után Assziutba értek. Másnap nekivágtak a sivatagnak, és még aznap elérték Khargát. Készleteik feltöltése után 22-én hagyták el az oázist és kezdték meg az igazi sivatagi utat Almásy négy – széles, alacsony-nyomású kísérleti homokjáró gumival felszerelt – Ford gépkocsiján. Arab neve volt mindegyiknek: Insallah (Adja Isten), Lissza (Még nem), Dzsemkin (Talán) és Males (Nem baj). Kádár szerint a négy név „összefoglalja a fatalista arab gondolatvilágot, de igen jól fedi expedícióra induló társaságunk hangulatát is”. Első célpontjukat (Abu Ballasz) három nap múlva érték el, ahol az alaposabb megfigyelések érdekében alaptábort létesítettek. Egy nagy homokvihar után Almásyék 28-án reggel egyetlen autóval elindultak a Nagy Homoktengerben Rohlfs által 1874 során felállított kőpiramishoz, amit addig csak Kemal el Din herceg talált meg. A két napos kitérőt követően 30-án és 31-én nagy homokvihar dúlt, amely jó alkalmat adott Kádárnak Abu Ballasz környékén a homokmozgás, és néhány bucca átalakulásának megfigyelésére.

Április elsején Almásy, Kádár és Penderel három kocsival továbbindulva egyenesen a Gilf Kebir melletti második alaptáborhoz („Grand Sand-Hotel”) érkeztek. Kádár és Penderel a tábor vízellátása érdekében innen két autóval a kb. 270 km-re lévő Bir Masszaha kútjához mentek: „utunk másfél napig tartott. Az utolsó fél napon olyan sík szerríren (kavics-sivatag) haladtunk, mint a deszka. Ezen kellett meg-

Az „úszók barlangját” fényképezik a Magyar Földrajzi Múzeum expedíciójának tagjai (Antall Péter, Kubassek János, Szabó József) 1993 tavaszán (fotó: Gábris Gyula)

találunk a kutat; akár egy tűt keresnénk, mondjuk egy football-pályán”. Két nap kellett ahhoz, hogy a 65 m mély kútból megtöltsék a tartályaikat.

Ezután április 6-13. között egy hetet töltöttek a fennsík ismeretlen északkeleti peremének és környékének térképezésével. Megállapították, hogy a Gilf Kebir teljes hossza itt meghaladja a 250 km-t. Felmérésük kiegészítette Kemal el Din térképeit, mert Almásyék a herceg útvonalától északra dolgoztak. Április 14-én hagyták el a táborát, és keresztették a fennsíkot két részre osztó nagy törés (völgy) bejáratát. Az átjáró északkeleti kijáratát elég szélesnek, jól járhatónak találták. A tovább, észak felé vezető útjukon – helyenként nagyon nehezen – már a homoktenger nagyrészt észak-déli irányú buckái között haladtak. Még aznap délután kialakítottak egy ideiglenes raktárt, ahol egy megpakolt kocsit hátrahagyva folytatták felderítő útjukat egészen a fennsík kb. 50-55 km-re levő északi elvégződéséig. Ez tulajdonképpen egy 761 m magas szigethegy (tanúhegy), amelyet Almásy-hegynek (Dzsebel Almásy) neveztek el.

Ekkor a Claytonnal megbeszélte kufrai találkozó miatt visszafordultak. Három kocsival vágtak neki április 16-án a fennsíkot átszelő szorosnak, melynek első szakaszát Kádár már előzőleg feltérképezte. A szoros egyik gyér növényzetű szakaszát egy elhullott antilop tróféjáról Vádi Addax-nak nevezték el. Au-

tójuk javítása miatt azonban csak 17-én értek ki a Gilf délnyugati előterébe, ahol az elmúlt évi táborhelyüket („Három vár”) keresték fel. Almásy volt tehát az első, aki autóval keresztülhaladt a Gilf Kebir két részre vágó, helyenként szűk, de jól járható Akaba szoroson. A már ismert „Chianti-táboron” és a „Sátán kertjén” keresztül 19-én érkeztek Kufrába, ahonnan a Clayton vezette másik expedíció pont Almásyék érkezésének reggelén hagyta el az oázist (üzenetük szerint feltérképezték a második, Vádi Hamrának nevezett völgyet is).

Almásyék április 26-án hagyták el Kufrát, miután fontos információkat szereztek a harmadik völgy (Vádi Talh) helyzetéről. Újra sátort vertek a „Chianti-tábornál”. Másnap erőfeszítéseik sajnos eredménytelenek maradtak, mert nem találták meg a keresett vádit. Az expedíció 30-án kettévált: Penderel és Kádár egy autóval az Akabán keresztül visszatértek a Gilf Kebir északi elvégződésénél levő Dzsebel Almásy mellett hagyott gépkocsinhoz, majd a Gilf Kebir északi peremére húzódó homoktenger szélén megkísérelték körülutazni a fennsíkot. Időközben azonban a szelek teljesen átrendezték a buckákat, eltörölték régi nyomaikat és sokkal nehezebben haladtak, mint előzőleg. Váratlanul autónyomokkal találkoztak, és Clayton üzenetét találták meg áprilisban itt hagyott kocsijukon. Clayton Kufrából a Gilf északi szegélyén haladt végig, ezért

tehát nem volt értelme a fennsík körülautózásának, mert ha két részletben is, de megtörtént már: Clayton a kétosztatú fennsík északi részét, Almásyék pedig a délit utazták körbe és térképezték fel. Ezután a Gilf legészakibb részén magát a fennsíkot járta be Kádár és Penderel, majd a hosszanti dűnék között messze északra – kb. 150 km-re (nagyjából az é.sz. 25° 50' és a k.h. 25° 40'-ig) – behatoltak a Nagy Homoktenger buckái közé.

Ezalatt a többiek felkeresték a Clayton által korábban felfedezett ún. zsiráfbarlang sziklarajzait, és miközben fényképezték, eddig ismeretlen véseteket találtak (a közelben levő Vádi Szura híres festményeit csak a következő, októberi útja során találta meg Almásy). Még aznap délután útra keltek északi irányban az előző évből már ismert úton a Vádi Abd el Melik felé. Clayton nyomait követték a völgy zöld növényekkel borított legfelső szakaszába, majd tovább mentek gyalogosan a két forráság találkozásá-

ig. Május 5-én szudáni kísérőjével, Szabrral Almásy megmászta a fennsík peremét, és felfedezték a keresett Vádi Talh völgyet, a harmadik „Zarzura oázist”.

Almásy a három völgyben általa feltételezett korábbi oázist tapasztalatai alapján ún. eső-oázisnak tartotta, melyekre azt a magyarázatot adta, hogy ezeknek nincs talajvíze (tehát sem forrása, sem ásott kútja), hanem csak az időszakos esők vizét gyűjtik magukba. Az ilyenek úgy válnak aztán „elveszett” oázisokká, hogy hosszabb eső nélküli periódusok után növényzetük elszárad, a nomádok számára lakhatatlanokká lesznek és annak a generációnak kihalásával, amely utoljára ott legeltetett, feledésbe merülnek.

A Gilf nyugati oldalán a „Három vár” táborhelyen találkozott az expedíció két része 7-én délután. Dél felé utazva Almásy 8-án helyezte el a Kemal el Din herceg tiszteletére készített emléktáblát a Gilf Kebir legdélibb elvégződésénél. Érdemes Hoellriegel

A legnagyobb „Zarzura oázis” a Vadi Abd el Melik völgye (fotó: Antall Péter)

leírásából idézni a táblaelhelyezés körülményeit: „Korán reggel indultunk két autóval a Gilf déli foka felé, de közelebb érve azt találtuk, hogy egy kisebb hegy van előtte. Almásy ragaszkodott ahhoz, hogy az emlékművet pontosan a hegység legdélibb pontján állítsuk fel, és bevezetett bennünket egy vádi hordalékos medrébe, amiről azt gondolta, hogy a legdélibb ponthoz fog elvezetni. Az út olyan rossz, olyan lehetetlen volt, hogy titokban azt gondoltam: ha itt állítjuk fel az emlékművet, az idők végezetéig nem lesz még egy olyan bolond, aki eljönne ide ezt megnézni! – Szerencsére a táj szemrevételezése és Kemal el Din térképének tanulmányozása alapján arra következtettünk, hogy még tovább délre egy másik, utolsó, nagyobb sziklatömb található. Megkönnyebbülten mentünk oda, és nagy örömünkre festői tájképet találtunk; a szikla szép háttere volt az előtte hosszan elnyúlt homokos síkságnak. A jövőendő utazó, aki esetleg az emlékművet látni akarja

(milyen egyéb okból is jöhetne ember újra erre a helyre), tehát legalább komolyabb életveszély nélkül ide tud jönni”.

Ezután a „Péter és Pál” sziklák érintésével az Uveinat hegységet keresték fel, ahol L. di Caporiacco professzorral és expedíciójával találkoztak. 11-én Almásy, Kádár és Casparius a hegység belsejében néhány völgyet (itt „karkur”-nak nevezik a vádit) vizsgálták meg. Az Ain Dua forráshoz visszatérve május 12-én fedezte fel Almásy a híres sziklafestményeket. A barlangok környékén Kádár archeológiai gyűjtést végzett, Casparius filmezett és fényképezett, Almásy színes vázlatrajzokat készített.

Az expedíció itt gyakorlatilag befejezte munkáját, Almásyék 17-én északkeleti irányba indulva Bir Messzaha, majd Bir Szahra és Bir Terfavi érintésével a Darb el Arbain ősi karavánútján Khargába utaztak. Három napos khargai tartózkodást követően másnap, május 24-én érkeztek vissza Kairóba. A

szolgált. Néhány hónapos kiképzés után Heinkel és Junkers gépekre szerzett jogosítványt. Az ő nevéhez fűződik a Salaam-művelet, melynek célja két német hírszerző (Johann Eppler és Hans Gerd Sandstede) becsempészése volt az angol vonalak mögé. A műveletet egy oda-vissza 5600 km hosszú, víztelen úton akarták megvalósítani, ám mivel az angolok megfejtették a németek által használt rejtjeleket, így folyton a felderítőcsoport nyomában lehettek. Almásy az általa felfedezett – és mások által nem ismert – Akaba-szoroson áthaladva, az éles helyzetben sivatagi tapasztalatait felhasználva és rendkívüli bátorságáról (egyszer a Ford kocsikból a hallástávolságban levő angoloknak barátságosan átkiabálva

haladtak tovább megállás nélkül) tanúbizonyságot téve, végül sikeresen teljesítette a feladatot és visszatért kiindulási helyére.

A háború után többször letartóztatták, börtönben töltött hónapokat és Népbíróság elé is állítottak, de később minden vádpont alól felmentették. A további meghurcolásokat elkerülendő, Almásy 1947-ben kiszökött az országból és az angol titkosszolgálat segítségével újra Egyiptomba ment, ahol tanácsadóként dolgozott a Sivatagkutató Intézetben (az angolok nem vehették tehát komolyan a később hangoztatott „kém” vádakat). Több kalandos afrikai utazást szervezett; egy ismerőse pl. Mozambikban találkozott vele. 1951 elején megbetegedett és

Abu Ballasz

A húszas évekből származó fényképeken még aránylag sok volt az épek látszó korszó, de ezek is nagyrészt lyukasak voltak, mert az egyiptomi oázislakók a 19. század második harmadában már megtalálták, és a rablótámadások elbáritása céljából részben összetörték, részben kilyuggatták azokat. Annak ellenére, hogy nem illik, sőt kifejezetten tilos a korszómaradványok elvitele, 1993-ban a Magyar Földrajzi Múzeum Kubassek János vezette csapata már csak pár tucatot talált a hegy tövében, s azok is mind darabokra törtek; megdöbbentő a hiány mértéke.

Igen érdekes és meglepő eredményre vezetett az agyagedények termoluminszcens vizsgálata, melynek eredményeképpen a korszók készítését i.e. 1500-ra keltezték. Ebből kifolyólag a tibbu törzsbéliek rablótámadásainak meséjéhez kapcsolásuk kérdésessé vált. De legalább ennyire újdonság az is, hogy akkor viszont a fáraók korában kell feltételeznünk egy, a sivatagon átvezető intenzív kereskedelmi útvonal, az ún. „Abu Ballas trail” létezését.

Ausztriába ment kezelteni magát. Március elsején még örülhetett a hírnek, hogy kinevezték az Intézet igazgatójának, azonban a salzburgi kórházban 22-én súlyos trópusi betegségben elhunyt.

A sziklafestmények

Az Uveinat-hegységben és a Gilf Kebirben feltárt több ezer kép sok hasonlóságot mutat a Szahara más részein – főképpen Közép-Szaharában – feltárt alkotásokkal. A képek zömét az ún. „tulok” korszak (bovidien) képei adják, de a korábbi periódusba tartozó zsiráffal, és a szavanna más jellegzetes állataival is találkozunk a sziklafalakon. Mindez a sivatag lassú szárazodását igazolja, melyet a természettudományos vizsgálatok is sokfelé bizonyítottak a Szaharában. A legkülönösebb és legvitatottabb ábrázolásokat Almásy fedezte fel, és a motívumnak az „úszók” nevet adta. Az „úszók barlangja” szerepelt a híres „Angol beteg” c. filmben is, de ott az Uveinat-hegységet jelölték meg lelőhelyként. Ennyi alkotói szabadság megengedhető a művészeknek, de tudni kell, hogy a valóságban a Gilf Kebir délnyugati szegélyén levő rövidke vízfolyás, a Vádi

Emléktábla Almásy László szülőhelyén – Borostyánkő vára (Kubassek János felvétele)

GEBURTSHAUS
DES
PILOTEN RENNFÄHRERS SCHRIFTSTELLERS
UND AFRIKAFORSCHERS
VON DEN BEDUINEN VATER DES SANDES GENANNT
ابوراملا
ABU RAMLA
LADISLAUS E. ALMÁSY
DE ZSADÁNY ET TÖRÖK SZT. MIKLÓS DE GENERE PR. OCC. ALMÁS.
* .22.8.95. † .22.3.51

A kép alján látszik két „úszó” alak (fotó: Gábris Gyula)

Szura (Képes vádi) szurdokának bejárata előtt talált a magyar felfedező azt a kis – barlangnak csak jóakarattal nevezhető – kőfülkét, amelyben ezek az ábrázolások láthatók. Almásy azt feltételezte, hogy a fülke környékén a néhány ezer évvel ezelőtti nedvesebb-esősebb időszakban tó vize hullámozott, és abban úszhattak az akkori emberek, amit aztán megfestettek. 1993-ban a Magyar Földrajzi Társaság expedíciója alaposan megvizsgálta ezt a helyet és megállapította, hogy semmilyen nyoma nincs itt tónak. Ma már tudjuk, hogy a „tulok” korszak kb. i.e. 3500 és 1500 közé tehető, és az ún. „zöld Szahara” időszak, amikor viszonylag sok lehetett a csapadék (ez 300 mm-nél kicsit magasabb éves átlagot jelent) i.e. 4000 után véget ért. A Szaharában többfelé, így pl. a Gilf Kebirtól északra kimutatott ősi tó a képek megfestése előtt már jóval korábban kiszáradhatott.

Ha figyelmesen megnézzük azonban az alakokat a képeken, akkor úgy tűnik – szerintem legalábbis – azok nem úsznak, hanem inkább lebegnek. Ez tovább bonyolíthatja a kérdést, de legalább nem kell keresnünk a nem létező tavat a környéken. Az „úszók” értelmezése tehát sajnálatos módon még ma sem megoldott talány.

Felhasznált irodalom:

- Almásy László (1929): Autóval Szudánban - Első autó-utazás a Nílus mentén. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára, Budapest
- Almásy László (1935): Az ismeretlen Szahara. A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára, Budapest
- Almásy László (1936): Récentes explorations dans le désert Libique (1932-1936). Soc. Roy. de Géogr. d'Egypte, Le Caire.
- Almásy László (1937): Levegőben..., homokon... A Magyar Földrajzi Társaság könyvtára, Budapest
- Almásy László (1943): Rommel seregénél Líbiában. Második kiadás 1999, Dénes Natur Műhely
- B. G. (1993): Almásy László. in: Balázs D. (szerk.): Magyar utazók lexikona. Panoráma Kiadó, Budapest
- Hoellriegel, Arnold (1938): Zarzura, die Oase der kleinen Vögel. Orell Füssli Verlag, Zürich
- Kádár László (1933): Beszámoló Almásy László Ede 1933. évi líbiai expedíciójának tudományos munkájáról. Földrajzi Közlemények vol. 61. 284-285. pp.
- Kubassek János (1999): A Szahara bűvöletében - Az „Angol beteg” igaz története, Almásy László hiteles életrajza. Panoráma, Budapest
- Török Zsolt (1990): Almásy László szerepe a Kelet-Szahara kutatásában. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok vol. 8. 21-26. pp.
- Török Zsolt (1998): Salaam Almásy - Almásy László életregénye. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest